



بررسی ظرفیت‌های گردشگری روستایی در شهرستان کاشمر با تأکید بر روستاهای کریز و نامق

علی رحیمی^۱، فائزه صفاری ابرقویی^۲، فیروزه توکلی^۳

چکیده

در عصر کنونی که دغدغه‌های ناشی از خشک‌سالی به‌خصوص در ایران مهم‌ترین فعالیت روستاییان را با چالش مواجه ساخته و کشاورزی را تا حدی تحت تأثیر قرار داده به‌نظر می‌رسد روستاهای کشور ما نیز هم‌جهت با رویه جهانی تا حدی انعطاف‌پذیر عمل کرده و با صنعت گردشگری عجین گشته‌اند. توسعه گردشگری روستایی نه تنها توجیه اقتصادی داشته، بلکه به فراخور شرایط می‌تواند احیاکننده کشاورزی نیز باشد. به هر روی، اهمیت صنعت گردشگری به‌صورت عام و گردشگری روستایی به‌صورت خاص بر هیچ صاحب‌نظری پوشیده نبوده و کشور ایران نیز با دارا بودن مجموعه بی‌نظیر و متنوع از روستاها به‌خوبی مستعد توسعه گردشگری روستایی است. در تحقیق پیش رو نیز تلاش شده در راستای معرفی جاذبه‌های روستایی در جذب گردشگر، به اجمال به گردشگری روستایی شهرستان کاشمر با تکیه بر روستاهای نامق و کریز پرداخته شود. نتایج حاکی از تنوع و نیز تعدد جاذبه‌های گردشگری روستایی کاشمر، به‌خصوص در دو روستای مورد مطالعه بوده و به‌نظر می‌رسد شهرستان کاشمر در زمینه گردشگری روستایی تا رسیدن به جایگاه واقعی خود فاصله دارد.

کلیدواژه‌ها: گردشگری، گردشگری روستایی، نامق، کریز.

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری دانشگاه تهران (rahimi.ali.14@ut.ac.ir)
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری دانشگاه خوارزمی (std_faezeh_saffari@khu.ac.ir)
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری دانشگاه تهران (firoozeh.tavakoli@ut.ac.ir)



۱- مقدمه و بیان مسئله

روستا، نامی آشنا که همواره جلوه‌گر ساده‌زیستی، قناعت، معماری سنتی، فرهنگ غنی و نیز یادآور مردمانی سخت‌کوش، محروم و مولد است. روستاها همواره در هر برهه، خود را با نیازهای هر جامعه وفق داده و سهمی شگرف در توسعه هر کشور، به‌خصوص بعد اقتصادی آن داشته‌اند. متأثر از خشک‌سالی‌های اخیر اما به‌نظر می‌رسد در بسیاری از روستاها پرداختن به فعالیت‌های کشاورزی صرف منطقی نبوده و همّت گماردن به تنوع اقتصاد روستایی راه‌حل نهایی مشکلات یاد شده است. روند افزایش جمعیت جهان و تمرکز صنایع در شهرها و نواحی پیرامونی آن، توسعه بی‌برنامه بسیاری از شهرها، افزایش آلودگی، بیماری‌های روانی و جسمانی و غیره باعث شده مردمان شهر، روستاهای خوش آب‌وهوای اطراف را مأمنی امن برای گذران اوقات فراغت و رفع خستگی‌های حاصل از زندگی شهری بدانند. این پدیده که به‌طور خاص از دوران پس از انقلاب صنعتی شروع شده و به‌تدریج شدت یافته، همانی است که در بازه کنونی سازنده کارکرد گردشگری برای برخی روستاهاست.

گردشگری روستایی باعث شکوفایی و رونق اقتصاد و ایجاد تنوع در شغل‌های تجاری و صنعتی، افزایش درآمد و تحول اقتصادی در جوامع روستایی می‌شود. روستاها و ساکنان آن از دو جهت با صنعت گردشگری در ارتباط هستند: از یک سو محیط‌های روستایی به‌عنوان فضاها و اماکن تفریحی محل مناسبی برای گذران اوقات فراغت گردشگران داخلی به‌شمار می‌آید و از طرفی تولیدات روستا اعم از مواد خوراکی و صنایع دستی به گردشگران عرضه شده و از این راه به اقتصاد معیشتی آن‌ها کمک می‌شود (رحیمی، ۱۳۹۵، ص ۴۶). گردشگری روستایی بخشی از بازار گردشگری و منبعی برای اشتغال و درآمد بوده و می‌توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد کرد. در کشورهای بسیاری گردشگری روستایی با خط مشی‌های کشاورزی در ارتباط بوده و اغلب به‌عنوان راهبردی برای حفظ محیط زیست و فرهنگ سنتی روستایی نیز مورد توجه است (افتخاری و قادری، ۱۳۸۱، ص ۲۶). به هر روی، گردشگری با تبدیل شدن به یکی از بخش‌های مهم اقتصاد در سطح جهان از موقعیت پذیرفته‌ای برخوردار بوده و به‌خوبی می‌تواند نوسنداروی حل مسائل اقتصادی کشورها به‌خصوص کشورهای در حال توسعه باشد. ایران نه‌تنها در این خصوص مستثنی نبوده، بلکه با دارا بودن جاذبه‌های تاریخی و طبیعی بی‌شمار، قدرت رقابت در گردشگری به‌طور عام و گردشگری روستایی را به‌صورت خاص از خود نشان داده است؛ حال آنکه در سال‌های اخیر اقتصاد ما به‌شدت تحت تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بوده و به‌نظر می‌رسد تنها راه گریز از تنش‌های اقتصادی متأثر از نفت، متنوع‌سازی اقتصاد و گذار از اقتصاد تک‌محصولی بوده که تنها در سایه اقتصاد مقاومتی امکان‌پذیر است.

نظر به اینکه تنها راه تحقق اقتصاد مقاومتی تأکید بر اقتصاد درون‌زاست. به‌نظر می‌رسد گردشگری روستایی در صورتی می‌تواند بهبود وضعیت معیشتی روستاییان، کاهش مهاجرت‌ها و تقویت اقتصاد ملی را به همراه داشته باشد که روستاها از درجه‌ای متفاوت از آنچه تاکنون دیده شده‌اند، نگریسته شوند. به هر شکل اهمیت مناطق روستایی و لزوم توسعه آن بر کسی پوشیده نبوده و حتی تودارو بسیاری از معضلات کشورهای عقب‌مانده نظیر فقر و نابرابری‌ها را ناشی از عواملی می‌داند که ریشه در مناطق روستایی دارند (صالحی فرد، ۱۳۹۰، ص ۳۰). تعیین روستاهای هدف گردشگری در ایران از جمله اقدامات مفید دولت برای رفع محرومیت و ایجاد محرک‌های توسعه در مسیر تحقق اهداف تعیین‌شده در سند چشم‌انداز بیست ساله کشور و بهره‌گیری از توان‌های مناطق محروم، به‌ویژه روستاهاست (اکبری‌ان رونی‌زی، ۱۳۹۴، ص ۱۶۹). هر یک از استان‌های ایران به فراخور شرایط خود روستاهایی مستعد توسعه گردشگری دارند. کاشمر به‌عنوان یکی از شهرستان‌های استان خراسان رضوی دارای پتانسیل‌های بسیاری در زمینه رونق گردشگری روستایی است که آنچنان که باید و شاید مورد توجه قرار نگرفته



است. به هر روی، آنچه مشخص است آنکه گردشگری روستایی در کاشمر نظیر بسیاری از مناطق دیگر در مسیر پیشرفت هنوز میانه راه است و با جایگاه واقعی خود فاصله دارد، لذا در تحقیق حاضر تلاش می‌شود تا حد امکان پتانسیل‌های روستایی شهرستان کاشمر در جذب گردشگر مورد بررسی قرار بگیرند.

۲- مبانی نظری

لغت گردشگری در زبان فارسی معادل کلمه لاتین Tourism است که از ریشه Tour به معنای گشتن اخذ شده است. گردشگری به سفری گفته می‌شود که به مقصدی انجام گرفته و سپس بازگشتی را به محل سکونت دربردارد (پاپلی و سقایی، ۱۳۹۲، ص ۱۹). تقسیم گردشگری به انواع مختلف، ارائه یک تعریف جامع را کمی دشوار ساخته است؛ با این حال سازمان جهانی گردشگری به مفهوم گردشگری فراتر از گردشگری صرفاً تفریحی پرداخته و تعریفی پذیرفته شده بدین شرح ارائه می‌کند: گردشگری عبارت است از مجموعه فعالیت‌هایی که شخص در طی سفر و در زمان اقامت در محلی به جز محیط متعارف خود به مدت کمتر از یک سال متوالی و با اهدافی چون گذران اوقات فراغت، کسب‌وکار و غیره انجام می‌دهد (گلندر و ریچی، ۲۰۱۳، ص ۲۴).

در جهان پرتلاطم کنونی روستاها به کانون تردد انسان‌هایی بدل شده‌اند که برای فرار از زندگی پرهیاهوی شهری و زندگی ماشینی به روستا سفر می‌کنند. امروزه با توجه به دامنه تقاضا و نیازهای محیط روستایی گردشگری روستایی رو به توسعه گذاشته است و روزه‌روز بر اهمیت و جاذبه خاص آن افزوده می‌شود (حیدری‌ساربان، ۱۳۹۶، ص ۱۸۰)؛ گستردگی گردشگری روستایی در کنار تأکید روزافزون آن بر سیاست‌های توسعه‌ای موجب شده تعریف واحد و مشترکی از آن وجود نداشته باشد و کارشناسان مختلف تعاریف متعددی از آن ارائه بدهند؛ با این حال، کنفرانس جهانی گردشگری روستایی، گردشگری روستایی را شامل انواع گردشگری با برخورداری از تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند که امکان بهره‌مندی از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی فراهم می‌کند (رضوانی، ۱۳۸۷، ص ۲۷). تقاضا برای استفاده گردشگری از مناطق روستایی در سال‌های اخیر بسیار افزایش یافته است. کیفیت موارد مورد نیاز مانند: وسایل ارتباطی، اصالت منطقه، میراث تاریخی و باستانی و ارتباط نزدیک با جامعه روستایی بهبود یافته و توجه رسانه‌ها به اصالت مناطق روستایی که به نظر می‌رسد با گسترش زندگی شهری مورد تهدید قرار گرفته، افزایش یافته است و امروزه گردشگران به دنبال مناطق روستایی دست‌نخورده هستند (بورقانی‌فراهانی، ۱۳۹۱، ص ۴۵).

۲-۱- تاریخچه گردشگری روستایی

گردشگری روستایی به‌عنوان یک فعالیت تفریحی اجتماعی در نیمه دوم قرن هجدهم در انگلستان و اروپا ظاهر شد. قبل از آن هم مناطق روستایی مورد استفاده تفریحی قرار گرفته بودند، اما شرکت در این فعالیت‌های تفریحی محدود به اقشار برتر جامعه بود. طی قرون نوزدهم و بیستم به دلیل توسعه حمل‌ونقل و سهولت جابه‌جایی راه‌یابی به روستا آسان شد. رشد سریع تقاضا برای گردشگری روستایی از سال ۱۹۴۵ آغاز شد؛ البته در همین زمان گردشگری روستایی شاهد رشد برجسته و گردشگری بین‌المللی شاهد رشد جمعیت بود و افزایش تقاضا برای گردشگری روستایی تا اندازه‌ای منجر به توسعه گردشگری شد (شمس و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۵۹ و ۶۰).



۲-۲- انواع گردشگری روستایی

گردشگری روستایی می‌تواند انواع مختلفی از گردشگران را در قالب گردشگری تاریخی (آثار تاریخی شامل قلعه، برج، امام‌زاده، آسیاب، کلیسا و غیره)، گردشگری فرهنگی (نوع پوشش، لهجه، غذاهای محلی، بازی‌های محلی و غیره)، بوم‌گردی (کوهنوردی و کوهپیمایی، ماهیگیری، برپایی اردو و غیره) و گردشگری کشاورزی (برداشت محصول، آبیاری، اسکان شبانه نزدیک باغ‌ها و اراضی، صید ماهی و غیره) به خود جذب کند. در برخی منابع، به‌طور کلی اقسام گردشگری روستایی به شرح زیر به چهار بخش تقسیم شده است:

گردشگری کشاورزی: نوعی از گردشگری روستایی محسوب می‌شود که مسافران و گردشگران اوقات فراغت خود را در محیط روستا با انجام امور مربوط به کشاورزی می‌گذارند. این نوع از گردشگری روستایی شامل اقامت در مزرعه کمپ یا منزل کشاورز، بازدیدهای آموزشی، وعده‌های غذایی، فعالیت‌های تفریحی، فروش محصولات مزرعه و دیگر فعالیت‌هایی است که کشاورز به همراه خانواده خود به گردشگران علاقه‌مند ارائه می‌دهد.

گردشگری سبز: اغلب برای توصیف انواعی از گردشگری به کار می‌رود که بیشتر با انگیزه دوستداری و حفاظت از محیط زیست صورت می‌گیرد تا گردشگری و منافع انبوه و اقتصادی آن. گردشگری سبز به‌عنوان یک دیدگاه به نوعی از یک گردشگری گفته می‌شود که روابط دوستانه با محیط فیزیکی و اجتماعی را جست‌وجو می‌کند.

گردشگری فرهنگی روستایی: عوامل فرهنگی و اجتماعی پویا پیوسته و در حال دگرگونی‌اند و فرهنگ روستاها نیز از این قاعده مستثنی نبوده است. بافت قدیمی و سنتی روستاها، معماری خاص مسکن از جمله جاذبه‌های مهم روستا برای گردشگران است. پخت غذاهای محلی و سنتی، قصه‌ها، ضرب‌المثل‌ها، نوع پوشش، لهجه، بازی‌های محلی و انواع آداب و رسوم محلی همگی از جمله مواردی هستند که در غالب گردشگری فرهنگی جذابیت زیادی برای گردشگران دارند (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۹ تا ۱۹).

۲-۳- مزایای گردشگری روستایی

گردشگری روستایی به‌عنوان یکی از انواع توریسم در سطح جهان جایگاه خود را یافته و چه بسیار کشورهایی که پیشرفت نسبی خود در عرصه گردشگری را مدیون روستاهای خود هستند. به هر روی، یک روستا جاذبه‌های متعددی می‌تواند داشته باشد که یک گردشگر را مجاب به سفر کند. برخی مزایای حاصل توسعه گردشگری به شرح زیر است (حاتمی‌نژاد و عیوضلو، ۱۳۹۵ ص ۵۴ و ۵۵):

- افزایش میزان مدارا بین فرهنگ‌ها و جلوگیری از نابودی سنت‌ها و آداب و رسوم؛
- افزایش درآمد روستاییان؛
- کمک به توزیع عادلانه امکانات و منابع و برقراری عدالت اجتماعی؛
- جلوگیری از مهاجرت روستاییان و ایجاد انگیزه برای بازگشت مهاجران؛
- احیای دانش‌های بومی فراموش شده و بازگشت رونق، خودکفایی و نشاط به جوامع روستایی؛
- حفظ و آبادانی فضاهای تاریخی مثل: خانه‌های روستایی باغ‌ها و گردشگاه‌ها؛
- رونق صنایع دستی متأثر از افزایش سرمایه‌گذاری‌ها و اعطای تسهیلات؛



• خروج مناطق روستایی از حالت انزوای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.

گردشگری به عنوان موتور محرکه توسعه روستایی به شمار می آید؛ چرا که مانند هر فعالیت صادراتی که سازمان دهی شده و توسعه یافته گردشگری نیز منبع شغل و درآمد به حساب می آید. گردشگری روستایی بر خلاف سایر کالاها، خدمات و فرآورده های کشاورزی مانند: غذا، فعالیت های ماهیگیری، پوشاک و نساجی، ساختمان سازی، حمل و نقل، بیمه و غیره همانند یک مولد برای تعداد زیادی از فعالیت های اقتصادی عمل می کند؛ به عبارتی گردشگری روستایی زنجیره ای از فعالیت های اقتصادی و خدماتی را به وجود می آورد و تنها مرحله ای ساده از فعالیت های اقتصادی نیست. از طرفی نباید فراموش کرد که گردشگری روستایی، نواحی و پدیده هایی را که هیچ ارزشی اسنادی ندارند، مورد بهره برداری قرار می دهند و نیز تقاضا برای صنایع دستی، هنرهای سنتی و فعالیت هایی را که نیاز به نیروی کار بیشتری دارند، افزایش می دهد؛ به همان اندازه که گردشگری روستایی گردشگرانی را از خارج از فضای اقتصادی روستا جذب می کند، جریان های برونزا، هزینه را به منطقه تزریق کرده و آثار ضریب تکثری سنتی را نیز ترغیب می کند (افتخاری و قادری، ۱۳۸۱، ص ۲۹). با این وجود در کنار منافع بی شماری که متأثر از توسعه گردشگری در روستا متوجه مدیران و مردم محلی می شود نباید فراموش کرد که آسیب هایی چون: تغییر کاربری اراضی، کاهش تولیدات کشاورزی، تهاجم فرهنگی، افزایش جرم و جنایت، گسترش ساخت و ساز خانه های دوّم و ویلا نشینی، افزایش آلودگی آب و خاک و آلودگی صوتی و غیره نیز روستا را تهدید می کند؛ فلذا باید در نظر داشت که تنها با اعمال مدیریت صحیح و در نظر گرفتن همه جوانب می توان توسعه و نیز پایداری توسعه را در گردشگری روستایی شاهد بود.

۴-۲- موانع توسعه گردشگری روستایی

علی رغم آنکه کشور ایران پتانسیل های بسیاری در توسعه گردشگری روستایی دارد، لیکن موانع و تنگناهایی در این مسیر وجود داشته که به صورت اجتناب ناپذیری توسعه گردشگری را در برخی مناطق روستایی مختل می کند. هر چند موانع توسعه گردشگری امری نسبی بوده و گاهی کمبودهای یک منطقه مختص همان منطقه است، ولی به صورت خلاصه می توان تنگناهای توسعه گردشگری روستایی را به این صورت خلاصه کرد:

- فقدان پارکینگ مناسب برای خودروها یا وضعیت بسیار نامناسب پارکینگ ها؛
 - بی توجهی به دیدگاه های مردم روستا؛
 - مشکل امنیت و نبود نیروی انتظامی در بسیاری از روستاهای مستعد جذب گردشگر؛
 - عدم حمایت از سرمایه گذاران محلی؛
 - مشکلات اسکان جهت اقامت شبانه بسیاری از گردشگران؛
 - سطح نظافت و بهداشت نامناسب؛
 - عدم پوشش کامل شبکه مخابراتی کشور؛
 - بی توجهی به معماری سنتی روستا و نیز هنرهای دستی روستاییان؛
 - مشکلات دسترسی به برخی روستاهای گردشگری متأثر از جاده های خراب؛
 - کمبود بروشور و نقشه های راهنما در بسیاری از مقاصد روستایی (حاتمی نژاد و عیوضلو، ۱۳۹۵، ص ۱۵۵ و ۱۵۶).
- علاوه بر موارد یاد شده می توان فرهنگ بسته و عدم پذیرش گردشگر از سوی جامعه میزبان، بی توجهی به لزوم برندسازی گردشگری در یک منطقه، عدم به کارگیری نیروهای متخصص و عدم حمایت از رشته های آکادمیک مرتبط با گردشگری را از جمله دلایل مؤثر بر توسعه نیافتگی یک ناحیه روستایی در حوزه گردشگری دانست.



۳-پیشینه تحقیق

نزدیک به ۲۰۰ سال از زمانی که اولین جهانگردان شهامت رفتن به کوه‌های آلپ در اروپا، بیابان‌های غرب آمریکا یا سرزمین‌های بلند و کوهستانی انگلستان را پیدا کردند، سپری شده است و از آن زمان تا کنون مناطق روستایی تعداد زیادی گردشگر را به سوی خود کشیده است (عزیزی و لطفی، ۱۳۸۸، ص ۹۶). نظر به اینکه پرداختن به گردشگری روستایی کاشمر قدمت چندانی ندارد، به جز چند نمونه، در مجموع منابع کتابخانه‌ای چندانی مرتبط با موضوع تحقیق یافت نشد؛ با این حال، اهمیت گردشگری در مناطق روستایی از کسی پوشیده نبوده و در این راستا محققان بسیاری را به بررسی ظرفیت‌های گردشگری روستایی واداشته است که به‌علاوه آن‌ها، به اختصار در جدول (۱) به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

جدول شماره (۱). پیشینه تحقیق

خلاصه تحقیق	موضوع	نویسنده
نتایج دلالت بر وجود رابطه مثبت و معنادار بین شاخص‌های ظرفیت پذیرش گردشگر ظرفیت ایجاد واحدهای پذیرایی و ظرفیت ایجاد خدمات رفاهی با شاخص‌های ابعاد توسعه پایدار روستایی در ناحیه سلطانیه دارد؛ همچنین شاخص ظرفیت اجرای تور گروهی، ظرفیت ایجاد واحدهای اقامتی و خدمات پشتیبانی در تبیین توسعه پایدار روستایی در ناحیه سلطانیه جایگاه خود را نیافته است.	ظرفیت‌های گردشگری تاریخی و تأثیر آن در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: سکونتگاه‌های روستایی سلطانیه استان زنجان)	شفیعی ثابت و همکاران (۱۳۹۷)
در برنامه‌ریزی برای کاربری‌های توریستی لازم است که وضع موجود عرضه و تقاضای این کاربری‌ها شناسایی شود تا علاوه بر حفظ محیط گردشگری، سطح تقاضا نیز حفظ شود رضایت خاطر مردم منطقه و گردشگران نیز حاصل شود.	قابلیت‌های روستای ورکانه در جهت توسعه گردشگری (اکوتوریسم)	حبیبی و شکوری (۱۳۹۵)
جاذبه‌های طبیعی و شرایط خاص آب‌وهوایی مهم‌ترین نقاط قوت و صعب‌العبور بودن جاده‌ها، و راه‌های ارتباطی روستا در فصل سرد، کمبود امکانات جهت اقامت گردشگران، مهاجرت روستاییان در فصل سرد به‌علاوه کمبود امکانات رفاهی و عدم سرمایه‌گذاری دولتی مهم‌ترین نقاط ضعف گردشگری روستا هستند.	بررسی ظرفیت‌های گردشگری در مساعدت به توسعه پایدار روستایی (نمونه موردی: روستای آهار)	قنبری و همکاران (۱۳۹۳)
گردشگری و توریسم روستایی نقش مؤثری در توسعه پایدار روستایی داشته و رفتار روستاییان نیز در جذب گردشگر مؤثر بوده و در نهایت وجود ظرفیت‌های متعدد طبیعی می‌تواند در جذب گردشگران روستایی نقشی مؤثر ایفا کند.	تحلیل پتانسیل‌ها و توانمندی‌های گردشگری از دیدگاه ساکنان روستایی منطقه باغ بهادران	جاجرمی و سلیمانی (۱۳۹۳)
از میان ۳۰ روستای مورد مطالعه روستاهایی که دارای جاذبه‌های طبیعی بیشتر هستند (سقزچی، شیران، ویند کلخوران، برج‌لو، گلستان، گوگر چین) ارجحیت بیشتری دارند.	اولویت‌بندی ظرفیت‌های گردشگری مناطق روستایی شهرستان نیر	افتخاری و همکاران (۱۳۸۹)

ماخذ: مطالعه نگارندگان



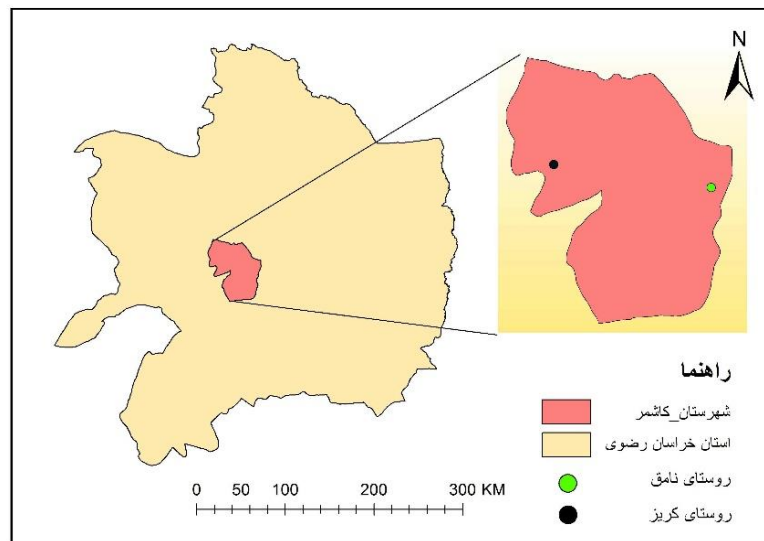
۴- روش تحقیق

در تحقیق حاضر که به هدف معرفی و بررسی ظرفیت‌های گردشگری در شهرستان کاشمر انجام می‌گیرد، ضمن بیان کلیاتی مرتبط با گردشگری و گردشگری روستایی، مزایا، تاریخچه و انواع گردشگری روستایی مورد بحث قرار گرفته است. در پژوهش حاضر که به لحاظ هدف کاربردی و از جهت ماهیت و روش توصیفی - تحلیلی است، اطلاعات لازم به صورت کتابخانه‌ای مبتنی بر کتب، مقالات، پایان‌نامه‌ها و وبسایت‌های مرتبط جمع‌آوری شده است.

۵- محدوده مورد مطالعه

شهرستان کاشمر به مرکزیت شهر کاشمر، از غرب با خلیل آباد، از شمال و شمال غربی با نیشابور، سبزوار و بردسکن، از شرق و شمال شرقی با تربت حیدریه و از جنوب و جنوب غربی با گناباد هم جوار است. بر اساس تقسیمات کشوری، کاشمر دارای دو بخش مرکزی و کوهسرخ، دو شهر کاشمر و ریوش و دهستان‌های بالاولایت، پایین‌ولایت، بررود، برکوه و تکاب است. زبان مردم کاشمر فارسی است و با گویش خراسانی و کاشمیری صحبت می‌کنند. مذهب آن‌ها نیز، تشیع و عموماً شیعه اثنی عشری هستند (اطلاعات خدمات سفر شهرستان کاشمر). بر اساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن جمعیت شهرستان کاشمر ۱۶۸۶۶۴ نفر است که از این تعداد ۸۵۰۰۴ نفر مرد و ۸۳۶۶۰ نفر زن هستند. موقعیت شهرستان کاشمر در استان در شکل (۱) قابل مشاهده است.

شکل شماره (۱). موقعیت شهرستان کاشمر



ماخذ: ترسیم نگارندگان؛ مأخذ نقشه پایه: شهرداری تهران

۹- ظرفیت‌های گردشگری روستایی کاشمر

روستاهای شهرستان کاشمر و از جمله روستاهای بخش مرکزی، ظرفیت‌های تاریخی، طبیعی، زیارتی، کشاورزی و آداب و رسوم فراوانی برای توسعه صنعت گردشگری روستایی دارند که شناسایی و برنامه‌ریزی برای تقویت این ظرفیت‌ها و استفاده از آن در مقوله گردشگری اولین گام برای تحقق این مهم است.



گردشگری زیارت همچون زیارتگاه امامزاده سیدمحمد در روستای زنده‌جان و نیز مزار پیر عارف‌آباد و همچنین ظرفیت‌های گردشگری تاریخی همچون بناهای مختلف مانند: یخدان روستای فروتقه، حمام‌های قدیمی و آب انبارهای متعدد همگی از جمله ظرفیت‌های گردشگری روستایی در کاشمر به حساب می‌آیند. از دیگر ظرفیت‌های تاریخی برای توسعه گردشگری روستایی در بخش مرکزی کاشمر می‌توان به آسیاب آبی روستای جردوی، آب‌انبار فروتقه، قبرستان دشت تل‌آباد، بقایای قلعه ریگ، محوطه دزد سرحوضک، آسیاب آبی تل‌آباد، محوطه باستانی روستای فرگ، بقایای قلعه نیمه‌تمام روستای قوچ پلنگ، قبرستان و محوطه باستانی روستای فرشه، یخدان اسحاق‌آباد، قلعه نای، تپه سفالی روستای کسرینه، قلعه چهل دختر، محوطه تاریخی محمدیه، محوطه تاریخی هندآباد، حمام روستای فدافن، خانه امینی روستای فدافن، آب‌انبار قوژد، آب‌انبار عارف‌آباد و غیره اشاره کرد (www.dana.ir). به هر روی، جاذبه‌های گردشگری روستایی مستعد در شهرستان کاشمر کم نبوده و پرداختن به تمامی آن‌ها در این مقاله نمی‌گنجد؛ فلذا مبتنی بر چارچوب تحقیق به جاذبه‌های گردشگری روستاهای نامق و کریز خواهیم پرداخت.

۱-۹- جاذبه‌های گردشگری روستای کریز

این روستا که در فاصله ۱۸ کیلومتری غرب شهر ریوش قرار دارد، دارای مناظری از جمله بافت مسکونی متمرکز با معابر پیچ‌درپیچ چشم‌اندازهای زیبای طبیعی نظیر: کوهستان و آبشار در شمال غربی روستاست. آبگرم کریز نیز در فاصله ۳ کیلومتری این روستا واقع شده و دارای آبگرم معدنی با خاصیت‌های درمانی است. بند شاهی از جاذبه‌های تاریخی روستای کریز بوده و مربوط به قرن هفتم هجری است.

رودخانه کال گرمک رودخانه‌ای است که از جنوب روستا عبور می‌کند. این رودخانه که از ارتفاعات و کوه کمرسیاه سرچشمه می‌گیرد، پس از مشروب کردن باغات روستا به رودخانه کال شش تراز می‌پیوندد. حواشی این رودخانه در فصول بهار و تابستان موقعیتی مناسب جهت گذران اوقات فراغت دارد. علاوه بر رودخانه، ارتفاعات قلّه باغدشت و کوه پلنگوان با جهتی شمال شرقی - جنوب غربی موقعیتی ممتاز به روستا داده و امکان یک سفر خاطره‌انگیز را به گردشگران می‌دهد. بخشی از این ارتفاعات پوشیده از درخت بوده و بخشی از آن مراتعی را شامل می‌شود که انواع گیاهان دارویی و صنعتی در آن یافت می‌شود. آبشار روستای کریز جاذبه دیگری است که در ضلع غربی روستا قرار دارد. آب با عبور از میان سنگلاخ‌ها مناظر زیبا و جالبی را پدید آورده است. در اثر برخورد آب با سنگ‌های ارتفاعات سوراخ‌های جالبی با طرح‌های زیبا به وجود آورده است که بعد از گذشت چندین سال برای پرندگان مهاجر به لانه‌های امنی تبدیل شده است. آب مسیر خود را تا میان باغ‌هایی که بیشتر زیبایی آبشار را بر عهده دارد، می‌کشد تا گردشگران با آمدن به این مکان هم از آب و هم از درختانی بزرگ و سر به فلک کشیده بهره‌مند شوند. تجربه جمع‌آوری گیاهان دارویی، بهره‌گیری از آب‌وهوای مطبوع و چشمه‌سارهای متعدد، آبشاری دل‌انگیز و رودخانه روستا خواسته هر گردشگر خسته از زندگی شهری است.

ظرفیت‌های این روستا اما به‌همین جا ختم نشده و آب معدنی روستا عامل دیگری است که می‌تواند انگیزه‌ای جدی برای سفر به این روستا باشد. چشمه آب معدنی کریز که در ۱۷ کیلومتری روستا واقع شده، املاح و مواد معدنی فراوانی داشته که با قرارگیری در حاشیه یک دره با رودخانه‌های پرآب با آبی شیرین و گوارا هر ساله گردشگران زیادی را از مناطق دور و نزدیک به خود جذب می‌کند (منظم اسماعیل‌پور و چهارزی، ۱۳۹۲، ص ۱۱ تا ۹۱).



۲-۹- جاذبه‌های گردشگری روستای نامق

از روستای نامق به‌عنوان یکی از صد روستای شگفت‌انگیز کشور یاد می‌شود. مردم روستای نامق به زبان فارسی با لهجه محلی سخن می‌گویند، مسلمان و پیرو مذهب شیعه جعفری هستند و بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت آن ۱۱۳۴ نفر بوده است. اقتصاد روستای نامق، بر پایه فعالیت‌های زراعی، باغداری و دامداری استوار شده است و گروهی از مردم روستا در امور خدمات و صنایع دستی اشتغال دارند. مهم‌ترین محصولات زراعی روستا: گندم، جو، پنبه، تره بار، یونجه، چغندر قند و زعفران است که در اراضی دیم و آبی روستا کشت می‌شوند؛ همچنین سیب، گلابی، زردآلو، انگور، هلو، شلیل و توت از محصولات سردرختی روستاست و نیز مراتع غنی پیرامون روستا، موجبات رونق دامداری را فراهم آورده و پنیر، ماست، کره و گوشت قرمز از مهم‌ترین و معروف‌ترین محصولات آن است. لازم به ذکر است زنان روستای نامق با تولید صنایع دستی نقش مهمی در بهبود اقتصادی و درآمد خانوار روستایی دارند.

آنچه مشخص است آنکه روستای نامق در حوزه‌های مختلف گردشگری روستایی چون: گردشگری کشاورزی، صنایع دستی، گردشگری فرهنگی، معماری، حیات وحش و غیره پتانسیل‌های بسیاری جهت ارائه از خود نشان می‌دهد. چشم‌انداز ارتفاعات بلند پیرامون روستا، دشت‌های سبز و خرم، مراتع غنی و حاصلخیز، انواع گل‌ها و گیاهان دارویی و غیره این روستا را به تفرجگاهی جذاب برای گردشگران تبدیل کرده است. قبر پدر شیخ احمد جام نامقی، کارین قدیمی در فاصله ۵۰۰ متری غرب روستا، دیوار سنگی باقی‌مانده از یک قلعه قدیمی و گورستان‌هایی با قدمت زیاد همگی از جمله پتانسیل‌های تاریخی روستا در جذب گردشگر هستند (چهارازی و منظم اسماعیل‌پور، ۱۳۹۳، ص ۱۱ تا ۹).

نامق و کریز صرفاً بخشی از پتانسیل‌های بیشمار شهرستان کاشمر در زمینه گردشگری است و تعدد جاذبه‌ها در روستاهای دیگر کاشمر چون کوهسرخ، ایور، قوچ پلنگ، بندقرا، فروتقه و غیره همگی حاکی از پتانسیل فراوان این شهرستان در زمینه توریسم روستایی بوده و به ناگزیر برنامه‌ریزی جامع و بلندمدتی می‌طلبد.

۱۰- نتیجه‌گیری

هر چند از دیر باز روستاها با نقش تولیدی شناخته می‌شده‌اند، اما با این حال، کشاورزی یکی از فعالیت‌هایی است که می‌تواند در محیط روستایی سودآور باشد. روستا منبعی چند منظوره است که نیازهای مختلفی را برآورده می‌کند؛ به هر حال، هر چند گاهی ورود گردشگران به مناطق روستایی آسیب‌هایی را بر آن تحمیل کرده است، ولی مزایای توسعه آن نیز نه تنها در بخش اقتصادی، بلکه در بخش‌های دیگر مرتبط با روستاها از کسی پوشیده نیست؛ روستاها ظرفیت‌های بالقوه و بالفعلی را در خود دارند که به‌خوبی می‌توانند در مسیر توسعه گردشگری مورد بهره‌برداری قرار گیرند؛ حال باید در نظر داشت که مفید واقع شدن گردشگری در نواحی روستایی یا ناموفق شدن آن به شیوه بهره‌برداری از این منابع، الگوهای برنامه‌ریزی و نحوه به‌کارگیری سیاست‌های اجرایی در این زمینه بازمی‌گردد.

گردشگری روستایی راه کلی برای همه دردها و مشکلات نواحی روستایی نیست، لیکن به‌نظر می‌رسد تکیه بر یک رویکرد جدید چون گردشگری تا حد زیادی بتواند چاره‌ساز معضلات روستاییان باشد. کاشمر با مجموعه‌ای از روستاهای مستعد توسعه، با ویژگی‌های خاص کوهستانی، مراتع و آب‌وهوای مطبوع در کنار تنوع جاذبه‌های تاریخی، قلعه‌ها، آسیاب‌ها و سایر محوطه‌های باستانی همگی تشکیل‌دهنده یک پازل مستحکم از گردشگری روستایی کاشمر هستند. نقاط قوت گردشگری روستایی کاشمر اما به این موارد ختم نشده و صنایع دستی چون: گلیم، حصیر، گیوه و قالی در کنار معماری ویژه بعضی روستاها بر توانایی‌های منطقه افزوده است و به خوبی نشانگر ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل این روستاها در جذب گردشگر هستند.



۱۱- مراجع

- اطلاعات خدمات سفر شهرستان کاشمر، روابط عمومی و امور فرهنگی اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خراسان رضوی.
- اکبریان رونیزی، سعیدرضا، (۱۳۹۴)، سنجش پایداری گردشگری در روستاهای هدف گردشگری مطالعه موردی: شهرستان سپیدان، پژوهش‌های روستایی، دوره ۷، شماره ۱، ص ۱۹۳-۱۶۷.
- افتخاری، عبدالرضا؛ پورطاهری، مهدی؛ مهدویان، فاطمه، (۱۳۸۹)، اولویت بندی ظرفیت‌های گردشگری مناطق روستایی شهرستان نیر، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۲۴، ص ۳۸-۲۳.
- بورقانی فراهانی، سهیلا؛ فرهنگی، علی اکبر؛ مشهدی، سحر، (۱۳۹۱)، تحلیل شاخص‌های موثر بر توسعه صنعت گردشگری روستایی (پیمایشی پیرامون روستای گرمه)، مدیریت دولتی، دوره ۵، شماره ۱، ص ۶۴-۴۱.
- پاپلی یزدی، محمدحسین؛ سقایی، مهدی، (۱۳۹۲)، گردشگری ماهیت و مفاهیم، تهران، انتشارات سمت، چاپ اول.
- جاجرمی، کاظم؛ سلیمانی، حسین، (۱۳۹۳)، تحلیل پتانسیل توانمندی‌های گردشگری از دیدگاه ساکنان روستایی منطقه باغ-بهداران، چشم انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی، سال نهم، شماره ۲۶، ص ۲۸-۱۷.
- چارلز آر گلدنر، برنت ریچی، (۱۳۹۴)، شناخت صنعت گردشگری اصول، رویه‌ها و رویکردها، زرغام بروجنی، حمید؛ بذرافشان، مرتضی؛ ابویی یزدی، حمید، انتشارات مهکامه، چاپ چهارم، تهران.
- چهارزی، الیاس؛ منظم اسماعیل پور، علی، (۱۳۹۳)، جایگاه گردشگری روستایی در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: روستای نامق شهرستان کاشمر)، اولین همایش ملی توریسم و گردشگری سبز در ایران، همدان.
- حاتمی نژاد، حسین و همکاران، (۱۳۹۵)، توسعه گردشگری ایران، انتشارات مهکامه، چاپ اول.
- حبیبی، امیرحسین؛ شکوری، فروغ، (۱۳۹۵)، قابلیت‌های روستای ورکانه همدان در جهت توسعه گردشگری (اکوتوریسم)، سومین کنفرانس علمی پژوهشی افق‌های نوین در علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی، معماری و شهرسازی ایران، تهران، انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین.
- حیدری ساریان، وکیل؛ ملکی، ابوذر، (۱۳۹۴)، ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی روستایی (مورد مطالعه: روستای ده زیارت، شهرستان بوانات، استان فارس)، توسعه روستایی، دوره ششم، شماره ۲، ص ۲۹۸-۲۷۹.
- رحیمی، حسین، (۱۳۹۶)، نقش مناسبات شهر و روستا در توسعه گردشگری روستایی (مطالعه موردی: بخش گلپه‌ار - شهرستان چناران)، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، سال دوازدهم، شماره ۳۸، ص ۶۱-۴۵.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ قادری، اسماعیل، (۱۳۸۱)، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای)، مدرس علوم انسانی، دوره ۶، شماره ۲، ص ۴۱-۲۳.
- رضوانی، محمدرضا، (۱۳۸۷)، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، تهران، موسسه انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
- شبکه اطلاع رسانی راه دانا، (www.dana.ir).
- شفیعی ثابت، ناصر؛ قربانی، جواد؛ بهمنی، رحیمه، (۱۳۹۷)، ظرفیت‌های گردشگری تاریخی و تأثیر آن در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: سکونتگاه‌های روستایی ناحیه سلطانیه استان زنجان)، پژوهش‌های دانش زمین، سال دهم، شماره ۳۷، ص ۱۰۸-۹۴.
- شمس، مجید؛ احمدی دهرشید؛ محمد، خداکرمی، مهناز، (۱۳۹۱)، توریسم و توانمندسازی اقتصاد روستایی (نمونه موردی: روستای اورامان تخت)، چشم انداز جغرافیایی (مطالعات انسانی)، سال هفتم، شماره ۲۰، ص ۷۰-۵۷.
- صالحی فرد، محمد، (۱۳۹۰)، گردشگری روستایی (مبانی برنامه‌ریزی و طرح‌های ساختاری)، تهران، انتشارات مرنديز. چاپ اول.



- عزیزی، پروانه؛ لطفی، حیدر، (۱۳۸۸)، نقش گردشگری پایدار روستایی در توسعه مناطق روستایی استان سمنان (مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان شاهرود)، فصلنامه جغرافیایی سرزمین علمی پژوهشی، سال ششم، شماره ۲۳، ص ۸۹-۱۰۶.
- قدیری معصوم، مجتبی؛ استعلاجی، علیرضا؛ پازکی، معصومه، (۱۳۸۹)، تهران، موسسه انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
- قنبری، یوسف؛ آرین فر، وحیده؛ کشاورز ملایی، شبنم، (۱۳۹۳)، بررسی ظرفیت‌های گردشگری در مساعدت به توسعه پایدار روستایی (نمونه موردی: روستای آهار)، دومین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار، همدان - انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه، دانشکده شهید مفتح.
- مرکز امار ایران < سرشماری عمومی نفوس و مسکن > نتایج سرشماری ۱۳۹۵ (amar.org.ir).
- منظم اسماعیل پور، علی؛ چهارازی، الیاس، (۱۳۹۲)، گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستای کریم شهرستان کاشمر)، اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا، همدان.